

TISZTÁS

2014. 3. szám – szeptember

Az Erdélyt Járók Közhasznú Egyesület
negyedéves folyóirata

A tartalomból:

Részletek a Kalmár-jelentésből

Elképzelte Erdély

Szabédi László költészete

Egy hét Székelyföldön

Bukovinai Székelyek Találkozója

Kortárs erdélyi költészet

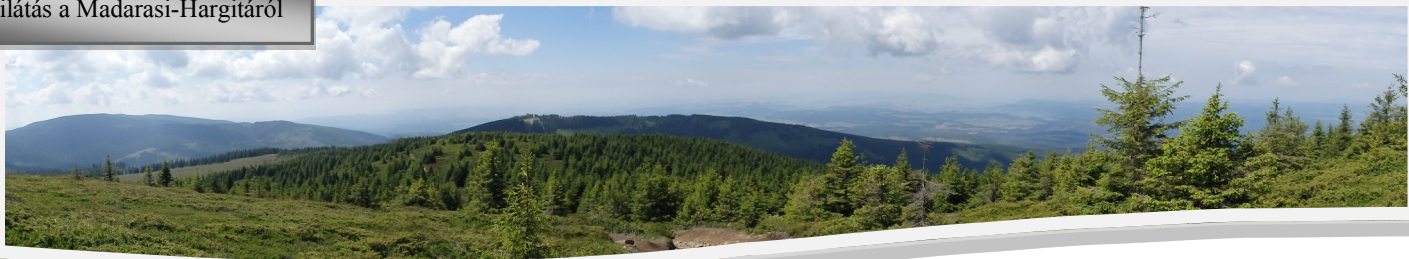
Egy futballmérkőzés

A világ Brazíliára figyelt, olajozottan működött a FIFA égisze alatt a show, összeomlások, mennybe menetek, harapások, „borotvaélen táncoló polgárháború”. Merkel asszony Riora tárta karjait, és a futballtőzsde brókerei is örült mód dolgoztak. Debrecenben mindeközben – éppen a bronzcsata előtt – bemutatkozott a székelyföldi válogatott. Történelemkönyvekbe és sportévkönyvekbe való esemény. A sport fontos kommunikációs terep, a

média a sporteseményekhez kapcsolódóan iszonyatos mennyiségű információt képes szállítani és talán az sem másodlagos, hogy a játék révén – mégis csak az lenne a labdarúgás – olyanokhoz is eljuttatja, akik messziről elkerülik a könyvtárakat, lúdbőröznek a dokumentumfilmekről, elszaladnak, ha a politika, bármilyen kontextusban is szóba kerül. Önrendelkezésről beszélünk Székelyfölddel kapcsolatban, a terület maximalizált önállóságá-

ról, a román állam keretei között. Ez azt jelenti, hogy egy „teljes értékű társadalmat”, stabil intézményrendszert, gazdasági és civil hálózatot stb. kell kialakítani és fenntartani. Ennek szerves része többek között a sport. Minél több sportágban, minél többször képviselni a székelységet, ez is a tudatformálás fontos, nagy hatóerejű eszköze. Hajrá!

Részletek a Kalmár-jelentésből (Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése) fordította: CS A. (Nem hivatalos!)

A Kalmár Ferenc nevével fémjelzett jelentés új fejezetet nyithat az Unió belüli területi autonómiakezdemenyezések ügyében. A jelentés (Report – The situation and rights of traditional national minorities in Europe, Parliamentary Assembly of the European Council - Committee on Equality and Non-Discrimination, 2014; Second part session) melynek címe **"A tradicionális európai nemzeti kisebbségek helyzete és jogai"**, a következők szerint foglalható össze (Summary): A tradicionális nemzeti kisebbségek úgy definiálhatók, mint olyan kisebbségek, melyek évszázadok óta ugyanazon a területen élnek és közös identitást őriznek. A nemzeti kisebbségek jogainak védelme, a tradicionális nemzeti kisebbségeket is ideértve, továbbra is politikai elsőbbséget kellene élvezzen, mert kiemelt fontosságú az európai béke és stabilitás megőrzésében, ugyanakkor hatékony eszköze a konfliktusok megelőzésének is.

A kisebbségi jogok tiszteletben tartása több módon biztosítható: az identitás felvállalásához való jog és a kisebbségi nyelvhasználat védelmével, az anyanyelvű oktatás révén, valamint a gazdasági és társadalmi életben való hatékony szerepvállalás lehetővé tételével. Néhány konkrét jog(osultság), mint például az anyanyelv általános használata, kollektív dimenzióval bír és csupán a másokkal való kommunikációban értelmezhető és élvezhető teljes egészében. Ezen túlmenően a területi önrendelkezés hozzájárul a kisebbségi jogok védelméhez is.

Szükséges lenne, hogy a Közgyűlés felhívja az Európa Tanács tagállamait a Nemzeti Kisebbségvédelemről szóló keretegyezmény (Framework Convention for the Protection of National Minorities) és a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának aláírására és/vagy ratifikálására. A Közgyűlésnek a tagállamok felé azt is indítványozni kellene, hogy azok kezdeményezzék a tradicionális kisebbségek nyelvének hivatalossá tételét az általuk lakott területeken, hogy vállaljanak fel területi önrendelkezést biztosító megállapodásokat, ugyanakkor tartózkodjanak olyan jogszabályok elfogadásától, melyek a kisebbségek védelmét gyengíthetik.

"...traditional national minorities are

defined as minorities who have been living on the same territory for centuries and have a common identity. These traditional national minorities are considered as a sub-category of national minorities."

Érdeemes egy-két részt kiemelni a törzs-szövegből is, kezdjük először is a fogalmakkal (3. Definitions). A jelentés fontos problémaként azonosítja, hogy még mindig nincsen egy általánosan elfogadott definíciója a nemzeti kisebbségeknek. Sem az Egyesült Nemzetek Nyilatkozata a Nemzeti, Etnikai, Vallási, Nyelvi Kisebbségekhez tartozó Személyek Jogáról (United Nations Declaration on the Rights of Persons Belonging to National, or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities), sem a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény (Framework Convention for the Protection of National Minorities - ETS No. 157, "the Framework Convention") nem ad pontos, jogi meghatározást. Mindez azt eredményezi, hogy a kormányzatoknak nagy a mozgásteret, amikor arról van szó, hogy mely kisebbségnek biztosítson jogi védelmet. Ez pedig igen könnyen vezet ahhoz, hogy a tagállamok különbözőképpen közelítik meg a kisebbségvédelem kérdését, annak ellenére, hogy ez ellentétes az Emberi Jogok Európai Bíróságának szabályozásával (it is contrary to the rulings of the European Court of Human Rights). Ahhoz, hogy a kisebbségvédelem hatékonysága növekedjen elengedhetetlen, hogy a közeljövőben megállapodás történjen egy világos kisebbség – definícióban.

A Parlamenti Közgyűlés ugyanakkor már megfogalmazott egy definíciót az 1201-es számot viselő ajánlásában (Recommendation 1201,1993): *"The expression 'national minority' refers to a group of persons in a State who: a) reside on the territory of that State and are citizens thereof; b) maintain longstanding, firm and lasting ties with that State; c) display distinctive ethnic, cultural, religious or linguistic characteristics; d) are sufficiently representative, although smaller in number than the rest of the population of that State or of a region of that State; e) are motivated by a concern to preserve together that which constitutes their common identity, including their culture, their traditions, their religion or their language"*.

"A nemzeti kisebbség kifejezés, valamely államban élő, emberek egy csoportjára vonatkozik, akik: a) az adott állam területén élnek, így annak az államnak az állampolgárai; b) régóta fennálló, erős és tartós a kötelék az érintett állammal; c) etnikailag, kulturálisan, vallási vagy nyelvi viszonylatban megkülönböztető jegyeket mutatnak; d) kellőképpen reprezentatívak, mindazonáltal számuk kisebb, mint az állam, vagy az állam valamely régiójának többségi populációja; e) motiváltak a közösségi identitás, kultúrájuk, hagyományaik, vallásuk, nyelvük megőrzésében."

A jelentés hatálya (4. Scope of the report) ismét egy érdekes terület.(14.) A kisebbségek kifejezés az 1201-es számú Ajánlásban (1993) mind a tradicionális, mind az újkori kisebbségekre vonatkozik. A Kalmár-

„Ahhoz, hogy a kisebbségvédelem hatékonysága növekedjen elengedhetetlen, hogy a közeljövőben megállapodás történjen egy világos kisebbség – definícióban.”

jelentés ugyanakkor kifejezetten a tradicionális nemzeti kisebbségekre fókuszál, akiket olyan személyek csoportjaként határoz meg, akik évszázadok óta egy adott területen élnek és azonos nemzeti, kulturális identitást ápolnak. Ezek között találunk olyan közösségeket, akik az államhatárok megváltoztatásából kifolyólag kerültek kisebbségi helyzetbe, mások viszont gyakorlatilag mindig kisebbségi helyzetben élve őrizték meg saját identitásukat.

(15.) A szerző a tradicionális nemzeti kisebbségek ügyére összpontosít és olyan konkrét ajánlásokat fogalmaz meg, melyeknek jótékony hatásai lehetnek. Ezzel a megközelítéssel összhangban a szerző nem foglalkozik a jelentés az úgynevezett "új kisebbségek" helyzetével, mint például a romák, vagy a különböző vallási kisebbségek – habár nyilvánvalóan hasonlóan fontos témákról van

szó, teszi hozzá. Ez a distinkció nem egyedülálló, hiszen más európai dokumentum is (pl. European Charter for Doc. 13445 Report Regional or Minority Languages - ETS No. 148, "the Charter") különbséget tesz az úgynevezett "új" vagy gyakran nem európai nyelvek és a regionális vagy kisebbségi nyelvek között.

Nézzük a Jelentés háttérét (2. Origin of the report). (10.) A jelentés Kovács Elvira határozati kezdeményezésére vezethető vissza (Ms Elvira Kovács and others - Doc. 12994). A javaslat felidézi, hogy 2013 az 1201-es számú Ajánlás 20. évfordulója volt, melyben a Közgyűlés először hívta fel a Miniszterek Bizottságát (Committee of Ministers) hogy alkosson egy kiegészítő ajánlást az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez (European Convention on Human Rights – ETS No. 5, "the Convention") a kisebbségek jogainak vonatkozásában, ugyanakkor 10. évfordulója volt a 1334-es Határozatnak (Resolution 1334 – 2003), mely az autonóm területek, mint az európai konfliktuskezelés fontos eszközének, pozitív tapasztalatait rögzítette.

(Kalmár Ferenc jegyzete — C. Explanatory memorandum by Mr Kalmár, rapporteur). (3.) Köztudott, hogy az európai államhatárok igen sokszor változtak, nem csupán etnikai szempontok, hanem más megfontolások alapján is. Ennek következtében hagyományos nemzeti kisebbségek az Európa Tanács majd minden tagállamában megtalálhatóak. Az valószínűleg kevésbé közzismert, hogy a tradicionális nemzeti kisebbségekhez tartozók, az összeurópai populáció 10.29%-át teszik ki. Az Európai Nemzetiségek Föderatív Uniója (Federal Union of European Nationalities – FUEN) szerint mintegy 340 őshonos kisebbség létezik, ami nagyjából 100 millió embert jelent az Európa Tanács 47 tagállamában. Ezen számok alapján minden hetedik európai állampolgár valamely kisebbséghez tartozik. Csak az Európai Unió területén több, mint 60 regionális vagy kisebbségi nyelv létezik, a 23 hivatalos EU-nyelv mellett. Ezeket a nyelveket hozzávetőlegesen 40 millió ember beszéli.

(A jelentés célja — 5. Aims of the report). (22.) ... a hagyományos nemzeti kisebbségek helyzetének van egy gazdasági aspektusa is, melyet rendszerint figyelmen kívül szoktak hagyni. Jelentős gazdasági fejlő-

dés figyelhető meg néhány olyan területen ahol a nemzetiségi feszültségeket megfelelően "kezelték", oly módon, mely mind az államra, mind az érintett kisebbségre kielégítő volt (lásd: Dél-Tirol példáját).

Határozati vázlat (A. Draft Resolution): (10) ...a Közgyűlés felhívja az Európa Tanács tagállamait, hogy:

(10.3.2.) vegyék számításba, gazdasági okoktól függetlenül a történelmi régiók kulturális, nyelvi, tradicionális, vallási értékeit, amikor adminisztrációs, közigazgatási átalakításokat hajtanak végre.

(10.3.3.) kezdeményezzenek és folytassanak folyamatos párbeszédet a tradicionális nemzeti kisebbségek képviselőivel, annak érdekében hogy a konfliktusokat megelőzzék és, hogy támogassák a multikulturalizmust és a szolidaritást, valamint választópolgáiraik érdekeit.

Az önzonossághoz való jog (8. The right to identity): (37.) A kisebbségek önzonosságához való joga az emberi jogok körét is érinti: hiszen jelen van benne a sajátosság igénye és az, hogy az egyedi módon járulhassanak hozzá az emberiség kulturális, nyelvi örökségéhez.

Az önzonosság védelme megjelenik a Keretegyezmény 5.1. fejezetében, mely szerint: "az államok vállalják, hogy biztosítják a nemzeti kisebbségekhez való tartozás feltételeit, hogy fenntarthatassák kultúrájukat, hogy megőrhessék identitásuk elemeit: vallásukat, nyelvüket, hagyományaikat, kulturális örökségüket." Mindez része az asszimiláció-ellenes rendelkezéseknek. Az önzonosság védelme ugyanakkor megjelenik a Keretegyezmény 6. sza-

építőköve.

A nyelvi jogok (9. Language rights): (41.) A nyelv kiemelten fontos a kulturális identitás szemszögéből. A nyelvhez kapcsolódó jogok és a kisebbségekhez tartozó személyek önzonosságának védelme közötti kapcsolat erős, ugyanis a kisebbség nyelvének használata hatékony eszköze az egyéni önzonosság erősítésének és megőrzésének. A kisebbségi nyelv szabad használatát rögzíti a Keretegyezmény 10. cikkelye, valamint a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának 7.1.d pontja. A regionális és kisebbségi nyelveket beszélők fontos közvetítő szerepet játszanak. A Tanácsadói Bizottság 3. számú Tematikus Kommentárjában (Thematic Commentary No. 3, the Advisory Committee) megállapítja, hogy "habár a Keretegyezmény védi a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek jogait, bizonyos jogok gyakorlása kollektív dimenzióval bír (3. paragrafus)". Amint azt a Keretegyezmény rögzíti néhány jog, így a kisebbségi nyelv nyilvános használata, igazából csak a másokkal való kommunikációban gyakorolható és élvezhető.

Az anyanyelvű oktatáshoz való jog (10. Right to education in one's own language): (48.) Az anyanyelvű oktatáshoz való jog szoros kapcsolatban áll a nyelvi jogokkal. Az oktatás szerepe különösen fontos a kulturális reprodukcióban, a szocializációban és az identitásformálásban, éppen ezért felbecsülhetetlen érték képvisel az egyén identitásának megőrzésében és tiszteletben tartásában. A kisebbségi nyelven való oktatás fontos eleme a kisebbségi jogvédelemnek. Az anya-

„A nyelv nagyon fontos kapuőri tényező (>>gate-keeping factor<<) és, mint ilyen lényeges eleme az oktatás különböző szintjeihez való hozzáférésnek.”

nyelv használatához való jog fontosságát nem lehet elégszer hangsúlyozni. A nyelv nagyon fontos kapuőri tényező ("gate-keeping factor") és, mint ilyen lényeges eleme az oktatás különböző szintjeihez való hozzáférésnek. Az oktatás elengedhetetlenül fontos a tradicionális nemzeti kisebbségek nyelvének túléléséhez, mely által az európai kulturális örökség is megőrződik. Az 1353-as számú Ajánlásban (Recommendation 1353,1998), a Közgyűlés megállapítja, hogy a kisebbségeknek lehetősé-

szában is, mely értelmében tilos az etnikai, kulturális, nyelvi, vallási alapú megkülönböztetés. A védendő és támogatandó identitás nemzeti, etnikai, kulturális, vallási, nyelvi, vagy ezek együttese. Az önzonosság kérdése széleskörű és fontos téma mind az egyének, mind a közösségek szempontjából, miután érinti a hovatartozás, a gondolkodásmód, az érzelmek és a magatartás kérdését. Következésképpen az önzonosság tisztelete és védelme az emberi méltóság iránti tisztelet fontos

Hargitai pihenő

gük kellene legyen identitásuk kifejezésére, oktatásuk, kultúrájuk, nyelvük, hagyományaik továbbfejlesztésére és az érintett államoknak minden szükséges intézkedést meg kellene tenni ennek érdekében. A nemzeti, etnikai, vallási, nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek azon jogát, hogy sajátosságaikat érvényre juttathassák és fejlesszék, többek között, nyelvüket, kultúrájukat, és anyanyelvi oktatásban részesüljenek, az Egyesült Nemzetek 1992-es nyilatkozata is elismeri (United Nations Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 1992).

11. A politikai- és közéletben való részvételhez való jog (Right to participate in political and public life): (57.) A tradicionális nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára lehetővé kellene tenni a politikai életben és a közéletben való részvételt. A társadalom tagjainak nem csupán az érdekérvényesítés lehetőségét kell biztosítani, hanem azt is, hogy közvetlenül, vagy közvetett formában dönthessenek arról, hogy milyen formában, milyen módszerben érvényesíthetik érdekeiket demokratikus és jogállami környezetben. A szerző véleménye szerint az állami szerveknek be kellene vonniuk a kisebbségek képviselőit azokba a döntéshozatali folyamatokba, melyek a különböző részvételi lehetőségekre irányulnak. A közéletben való aktív és hatékony részvétel lehetőséget biztosít a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek, hogy demokratikusan gondolkodó szereplői legyenek a társadalom egészének. A nemzeti kisebbségek számára a közéletben való részvétel biztosítása ezért egy "demokratizálási eszközként" is felfogható: segít az ellentétek leküzdésében, azáltal, hogy rákényszeríti a feleket a tárgyalásra és a folyamat(ok) megvitatására.

13. Összegzés (Conclusions)

(76.) Fontos, hogy az európai államok elismerjék és tudomásul vegyék azt a tényt, hogy a nemzeti kisebbségek jogainak védelme békét, stabilitást, gazdasági fellendülést és fejlődést eredményez a többségi társadalomra nézve is. Mindez azt jelenti, hogy a "többségi Állam" (SIC!) többet profitál ezen

jogok kiterjesztéséből, hiszen ezzel szemben az az opció áll, hogy olyan állam benyomását keltheti, mely a 18., 19. századi szinten áll.

Európa jövőbeli biztonságát és stabilitását veszélyeztetni, amennyiben nem biztosítja a tradicionális nemzeti kisebbségek jogainak védelmét. A stabilitás, a biztonság, a béke és egész Európa megerősödése mindannyiunk érdeke, és ez volt Robert Schumann álma is.

(77.) A többségnek és a nemzeti kisebbségeknek egyesíteniük kellene erejüket, hogy megóvják az emberi méltóságot, a közösségi és egyéni érdekeket, a szabadságot. A Keretegyezmény Tanácsadói Bizottsága (Advisory Committee of the Framework Convention) arra a következtetésre jutott,

„...a nemzeti kisebbségek jogainak védelme békét, stabilitást, gazdasági fellendülést és fejlődést eredményez a többségi társadalomra nézve is.”

hogy bizonyos jogok gyakorlásának közösségi dimenziója is van. Valójában, néhány jogosultság, mint például a kisebbségi nyelvhasználat, csak a másokkal való kommunikációban érvényesülhet kellőképpen. Az olaszországi megfigyelés alatt (Alto Adige/Südtirol), a helyi hatóságok és a kutatók is megerősítették, hogy az egyéni és néhány közösségi jog(osság) között kiegészítő viszony áll fenn, ezek közül is kiemelkedik az anyanyelvhasználat joga. "A kisebbségek jogainak kiterjesztése mindenkire nézve kedvező helyzetet eredményez" ("Stronger minority rights are for the benefit of all") hangsúlyozta Eva Biaudet, a finn kisebbségi ombudsman.

(79.) A tradicionális nemzeti kisebbségek számára a megfelelő színvonalú anyanyelvi oktatás biztosítása ezentúl nem egy opcionális lehetőség, hanem egy jogi kötele-

zettség azon tagállamok számára, melyek ratifikálták a Keretegyezményt és a Chartát. (Framework Convention and the Charter)...Ugyanakkor a szakértői bizottságok előző két dokumentumhoz kapcsolódó megfigyelései azt mutatják, hogy a retorika és az államok hétköznapi gyakorlata igen jelentős eltérést mutat az oktatáspolitikai területén. (...the monitoring practice of the committees of experts under the two latter documents has explicitly indicated that while the rhetorical value of many educational policies is high, the potential for implementation of such policies remains rather precarious at State level.) Továbbra is következetes és minőségi fejlesztésre van szüksége némely európai államban a kisebbségek anyanyelvi oktatásának területén.

(83.) Sok előrelépés történt a tradicionális nemzeti kisebbségek védelme ügyében, olyan államok esetében is, melyek nem írták alá a Keretegyezményt, ugyanakkor a tapasztalat azt mutatja, hogy nagyon sok munka maradt még, mert a diszkriminációellenesség önmagában nem elegendő az asszimiláció megszüntetéséhez. Az emberiség és Európa kulturális értékei, melyek Európát igazán gazdaggá tették, továbbra is veszélyben vannak és eltűnhet az európai sokszínűség. (Human and European cultural values which represent the richness of Europe might be lost and the well-known European diversity might fade away.)

Az Európa Tanács egy regionális nemzetközi szervezet, amelynek székhelye Strasbourg. Jelenleg 47 tagja van, de nyitva áll bármely olyan európai állam előtt, amely elfogadja a jogállamiság intézményét és garantálja állampolgárai számára az alapvető szabadság és emberi jogokat. Az Európa Tanács laza, kormányközi együttműködés keretében jött létre, és (szemben az Európai Tanáccsal és az Európai Unió Tanácsával) nem az Európai Unió intézménye.

Boldog vagyok kicsit
mert kinyajaim kicsik,
fut a nagyja előlem;
múltam múltó agyrém,
a szabédi Nagyréten
kaphat már új erőre.
Életemet onnan
kezdem el, abonnan
kiszülettem belőle.

Ebben a faluban
élt nagyapám, s ugyan-
ebben élt minden úke,
kik évszázadokon
által székehy jogon
öröklék mindenüket
a nemességyszerző
Mártontól, ki első
ízben bordta nevüket.

Apámat a szükség
az ősi örökség
eladására bírta,
vasutasnak állott,
s gyermekeit, hatot,
gimnáziumba írta,
látott bút, bajt, könnyet,
hogy nekünk a könyvet
ládásámra szállítsa.

Hej, pogány tudomány,
keserves adomány,
belehalt egy szép hígom!
Szomorú volt, amíg
csak élt, s egy folyamig
utazott a vasúton.
Túl van a halálom,
de vajon sajnálom,
vagy irigylem? - nem tudom.

Vasúti sín mellett
jöttem idegennek
egy idegen világra,
tűzes vasúti sín
volt legelőbb kicsiny
talpam alatt a járda,
vasúti síneken
később hány idegen
messzi várost bejártam!

Hol útnak híre sincs,
vonaatnak nyoma sincs,
ottan is úton lenni!
Apáddal, anyáddal
lenni, a családdal,
s mégis otthon nem lenni!
A szülőfalutól
messze, a vasúton -
a vasúton születni!

Mint aki eltévedt,
buszonkälenc évet
bolyongtam vasutakon
alattam mindig az
ingatag vashidak
morajló folyamokon,
utak és vasak és
nyakamon van a kés -
zakatol a vonatom.

Senyvedek, sanyargok,
s nyergelnek, nyargalok,
maradásom nincs sehol,
alattam üresség,
felettem üres ég,
se mennyország, se pokol,
réveteg álmokon
rémeket álmodom -
a vonatom zakatol.

Vasra lépsz, elolvad,
kőre lépsz, leomlad,
hova lépi, ahol megállj?
Bármerre tekintek,
bódultan keringnek
a dolgok, kering a táj,
keringő felkorong,
s részeg a horizont -
a vonat rohanva száll.

Dülök, elferdülök!
ölükbe szédülök,
s vonaglón csak rohanok,
mordul a, barsan a
barsana, orgona,
hördülő kutyaorok,
ha! ha! hogy ugat a
morgó mozdonykutya -
vonítanak a vonatok!

Csikordul a vas-ín,
csupa sín, csupa kén,
Csupa rimes csudarém!
Sorsom a gyorsvonaat,
verssem a nyersolaj,
reszketve dalolok én.
Megállni! Megszállni!
Meghálni! Megválni
tőled, gyors iramú rém!

Démoni dinamó
dongva egy dalt dalol:
másé lett a szeretőm!
Életem sín-mese,
amim van, semmi se,
mögém rohant a jövőm.
Féket a fekete
kerekek elibe!
Állj meg, gyors iramú szörny!

Álom ez, nem élet,
kedvesem másé lett,
futva temetem, hujrá,
sirt nekí álom ás,
kongó vad állomás
váróterme borul rá,
síkló sín, csikordulj,
ingó híd, nyikordulj,
hulljak, haljak híd alá.

Álom ez, azonban
elalszom álomban,
s azonnal felébredem!
Kiszalad alólam,
s nélkülem lobol a
zakatoló szörnyeteg:
se sín, se zakata,
messze gurultak a
lokomotívkerekek!

Csak csapongó dongó
dongása zsong-bong. Ó,
duruzsoló darazsak!
Hogy illan az illat,
és villan a villa,
és perzsel a nap parazsa!
Rét! Rét! Ez a Nagyréten!
Fény! Fény! Ez a napfény!
Megérkeztem már hazá.

Csupa kék, csupa zöld,
csupa ég, csupa föld,
pibesarjún pibenek,
nap csiklint: kicsi kén,
kicsiny gyermeki csíny,
kacsintok csak, s nevetek,
nevetek libegőn,
lengnek a legelőn
légi fehére tehenek.

Rozskéve, búsz, nagyok,
aszonyok úsznak ott
pirosan a rozson át,
részibe arató
három ringó hajó
töri hajló derekát,
roskadón hajlanak,
rozskévék hullanak
sorba sarlójuk nyomán.

Tengeri-tengeren
úsznak az emberek,
mint kék ingat az ár,
meleg a, libeg a
remegő levegő,
rezeg a, reng a határ,
idd a fényt, útasulj,
minden súly pibesűly,
súlyemelő ez a nyár!

Robban az útgöröngy:
pazar keleti gyöngy
rája száll, szítakötők,
indul egy földdarab,
könnyűdik, szárnyra kap:
repül a billegető,
indul a, mozdula
távoli ház fala,
bomlik a szalmatető:

repül a, repül a,
repül a, repül a,
repül a gólyamadár!
Kirepül, kerepel,
békát lát, brekeke,
lecsap és felcsipi már,
kóváhyog kevélyen,
maradék fedélén
a párja komolyan vár.

Repül a csavargó
ügnök, a pillangó,
repül a sárgarigó,
repül a pánthika,
repül a, repül a
répa. retek, mogyoró!
Repül a tengelic,
repül a kedvem is,
hej, hali bó! Hali bó!

Nyikorog, s kinyílik
egy kapu: ninini,
repül a nyitott kapu!
Azon át kirepül,
rongyokban menekül,
oszlik a, foszlik a bú,
körös-körüli derül
az ég alja, örül
a föld, a szülőfalja!

Ebben a faluban
nem született ugyan,
szülőfalum mégis ez,
ebben a határban
búza, rozs, zab, árpa,
semmi jussom semmibe,
hanem a szarkaláb,
pipacs, búzavirág
és a szépség: enyim ez!

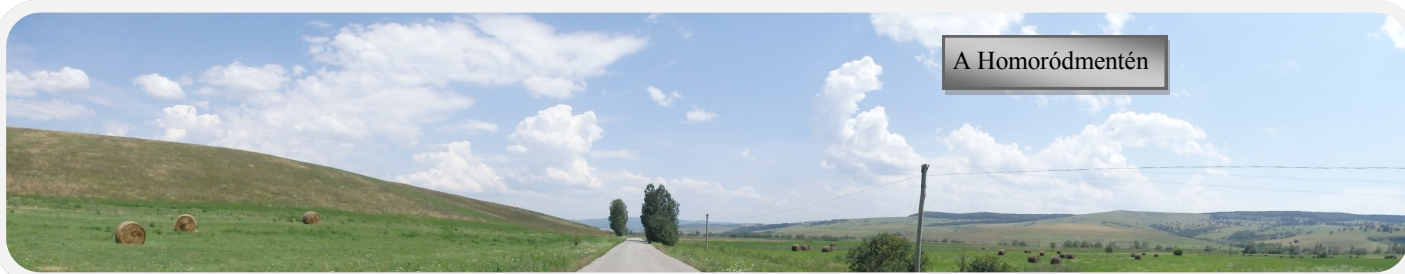
Most boldog vagyok itt,
mert kinyajaim kicsik,
fut a nagyja előlem,
múltam múltó agyrém,
a szabédi Nagyréten
kaphat már új erőre,
életemet onnan
kezdem el, abonnan
kiszülettem belőle...

Csak a kutya láncon,
ne járna vad táncot,
mint egy veszett motolla!
Csak a kutya, későn,
ha setétedés jön,
ne vonítna, csabolna!
Csak a kutya, éjjel
- orgonáló vészjel -,
csak a kutya ne volna!

(1936)

A székelvársági vízimalomnál

Elképzelte Erdély — 3. rész III/V.

1945 után visszaáll az I. világháborút követő területi rend és a szocializmus építésébe fognak a keleti blokk országai (Milan Simecka: „building of moribund utopias” - haldokló utópiák építése). Mint korábban, most is a parasztság érezte meg elsőként a változást. A sztálinizmus gyors és hatékony kollektivizálást támogatott, államosították a földet, az állatokat, a szerszámokat és magát az emberi tudatot is. A parasztok retrográd, elmaradott, forradalmatlan erővé váltak. A forradalmi munkásosztály megteremtéséhez a hagyományos parasztságot likvidálni kellett és beemelni annak tagjait egy öntudatos, politikailag korrekt osztályba, mint amilyen a szocialista kollektívek munkásai voltak. (Marx: “idiocy of the countryside” - és gyakorlatba ültették). Az 1950-es, 1960-as években a magyarság, vagy Erdély témája ritkán jelent meg irodalmi, művészeti alkotásokban.

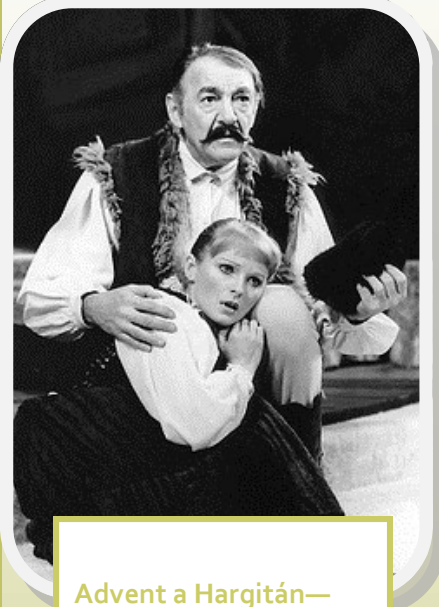
Nicolae Ceausescu hatalomra kerülésével, 1965-től Románia lassan, de biztosan a térség legridegebb diktatúrájává válik, minden ezzel ellentétes állami propaganda ellenére. Románia nemzeti kommunizmust épített, melynek alapja egy etnikailag homogén és egységes Románia. Ez a nemzetiségpolitika alapjaiban rendezte át a magyar-román kapcsolatokat, sőt hatással volt a magyar identitásra, mind Erdélyben, mind az anyaországban

Az általános félelem és a titkosrendőrségi munka közegében megjelennek a szamizdat kiadványok. A '70-es évek végén a '80-as évek elején Nagyváradon, Kolozsváron, Marosvásárhelyen fontos ellenzéki írárok jelennek meg (Ellenpontok, Transylvanian News Agency, Kiáltó Szó etc). Az emberi jogok súlyos megsértéséről, a magyar intézmények (?) romló helyzetéről számoltak be. Az Ellenpontok (1981-83) körüli csoportosulást sikeresen oszlatta fel az állami titkosrendőrség és az érintett értelmiségieket emigrációra kényszerítették.

Míneközben magyarországi és nyugat-európai csoportok azon dolgoztak, hogy a nyugati média és a magyar emberek minél többet tudjanak meg a valós erdélyi állapotokról. Az erdélyi magyar értelmiség megtizedelődött, többen Budapestre menekültek. Illusztris személyek (Szócs Géza, Ara-Kovács Attila, Tamás Gáspár Miklós) az emberi és kisebbségi jogok ügyét felvállalva a magyarországi értelmiséget az Erdély-ügy mellé állították. '89-után Szócs Géza és Tamás Gáspár Miklós vezető politikussá vált - Szócs az

RMDSZ színeiben, utóbbi pedig Budapesten (SZDSZ).

Az 1980-as években Romániából jelentős számú magyar települt át Magyarországra, mely mindkét kormányra nyugtalanítólag hatott. A politikai és gazdasági válság kiváltotta az anyaországiak ellenérzését. Az erdélyiek vagy illegálisan szöktek át, vagy turista vízummal és ideiglenes letelepedési engedélyt kértek. Az erdélyi magyarok magyarországi jelenléte ösztönzőleg hatott a magyar kisebbségekről folyó diskurzusra. Ugyanakkor az erdélyi és a magyarországi magyarok közötti kulturális távolság is nyilvánvalóvá vált.

Advent a Hargitán—
Sinkovits Imrével

A magyar-román feszültség fokozódásával a magyar identitás radikális változása következett be a nyolcvanas évek folyamán. A nemzeti szentimentalizmus és a kisebbségi jogvédelem nyugati támogatása ösztönzőleg hatott egy újfajta magyar nemzeti öntudat kialakulásában. A szerző magyar kulturális ébredésnek egyfajta reneszánsznak tekinti ezt az időszakot, új politikai mozgalmak születtek és felvillant a politikai határokon átvéelő nemzetegyesítés lehetőségének képe.

Hogyan befolyásolták ezek a folyamatok az erdélyi magyarok önképét? Van-e Erdélyi

identitása a különböző régiók magyarságának? A szerző a következő közös jegyeket sorolja fel: a román többséggel való szembenállás, az erdélyiség önmagában vett értéke, a román nacionalizmus elutasítása; oktatás (?): az erdélyi magyar kisebbség részévé nevelik a gyermekeket; a homogén magyar identitást erősíti pl. a csángóknak és a székelyeknek a többi erdélyi populációtól igen eltérő értékrendszere.

A csángók, a székelyekhez képest még inkább a román-magyar nézetkülönbség megtestesítői. Archaikus román közösség, melyet a magyarosítás során katolikus vallásra térítettek...— mondják egyes román szerzők. Elcsángált székelyek (mondják a magyarok), a kisebbség kisebbsége, akikkel szemben a távolságérzet még nagyobb, mint a székelyekkel kapcsolatban, akik számára az anyaország sokáig még szimbolikusabb volt. A nemzeti mitológiában ők is elfoglalták a helyüket. A '70-es években az értelmiség érdeklődése megnőtt a csángók iránt.

A székelyek kérdése is érdekes. A világháborúk között a turáni kontextus, az ősmagyar mitológia igencsak felerősödött velük kapcsolatban. Nyilvánvalóan ellensúlyozni is kellett a románok felfogását, mely alapján a székelyeknél is román eredetet gyanítottak. Ahogy egy román szerző megjegyzi: a székelyek egy sajátos szigetet képeznek a magyarok spirituális térképén. Hegyi, hegyek között élő emberek, akik Háromszéken, Csíkban, Hargitában, részben Maros megyében élnek, körülveve nagy román területekkel, természetük, gondolkodásmódjuk, nyelvhasználatuk az idő folyamán olyan sajátosságokkal gazdagodott, melyek sok tekintetben eltérnek az általános magyar típustól.

A nacionalista nézőpont és a székely kultúra beható vizsgálatának hiánya lehetővé szolgált a különféle román rezsimeknek, hogy az oszd meg és uralkodj taktikáját alkalmazva amellet érveljenek, hogy a székelyek és a magyarok két különböző népcsoport. Ezt az álláspontot azonban sem régészeti, sem történeti bizonyítékok nem támasztják alá, de a nemzeti ideológia műhelyei ontották a műveket, mellyel a történeti távolság fenn tartható volt a székelyekkel kapcsolatban – és itt a távolság elsősorban a nemzetfejlődés síkján értelmezendő. Mindazonáltal a székely öntudat Erdély keleti részén egyértelműen megmutatkozik, bár a Székelyföld határa sokszor képezi viták alapját. A székelyek

korábbi kiváltságaikra is nagyon büszkék, melyeket a magyar királyok és a Habsburgok alatt is élvezhettek, figyelemre méltó a számuk és lassú gyarapodás is megfigyelhető körükben.

Grósz és Ceausescu Aradon

A magyarok, székelyek számára kevés olyan emlék van Erdélyben, eltekintve a szász élet maradványaitól, mely a románok jelenlétét tükröznék és a román, vagy dák emlékhelyek kicsit mindig hamisnak, gyanúsak, jelentés nélkülinek hatnak.

A '70-es évek végétől a magyar-román kapcsolatot a csendes antagonizmus jellemezte. Nyilvánvalóvá vált, hogy a Kárpátok Géniusza képes mindenkit manipulálni Moszkvától, Berlinig és Kínától Washingtonig. Miközben román diktátor a világhírt élvezte (keleten és nyugaton is kitüntetések, okleveleket kap) a kulturális élet területén a kapcsolat lényegében megszűnt a két ország között. Magyarország viszonylag nagy számú romániai lapot és egyéb kiadványt importált, azonban ezt a román fél nem viszonzta. Habár a két állam a kulturális, tudományos és gazdasági kapcsolatokról szerződést írt alá, először a negyvenes évek végén, majd 1961-ben és 1972-ben, ezt követően ezeket nem újították meg. A tudományos kapcsolat mélyen alatta volt annak a szintnek, amit két szomszédos, baráti szocialista államtól elvártak volna. A román határ átlépése egyre nehezebbé vált a magyaroknak. Ceausescu magyarellenes politikája azt kívánta elérni, hogy az erdélyi magyarok még távolabb kerüljenek Magyarországtól, ezzel azonban a magyar nemzeti érzést fűtötte fel: néprajzkutatók, nyelvészek, muzeológusok, történészek mind-mind „terepgyakorlatozni” akartak Erdélyben, s miután a román kormány mindezt nem támogatta, kalózkodtak és turistának adva ki magukat, végezték el a munkát. A román hatalom bajkeverőknek, agitátoroknak tekintette őket, persze nem is voltak "ártatlan turisták", mert ételt, gyógyszert, újságot, információt hoztak a magyaroknak. Ebben a hangulatban a magyar színházak, együttesek, kiállítók, művészek meghívása Romániába teljességgel megszűnt. A szimbolikus harcban kevés magyar író, művész publikálhatott, állíthatott ki Magyarországon, vagy küldhetett kéziratot. Egyedül talán Sütő darabjait játszották a magyarországi színházak. 1986-ban mutatták be az Advent a Hargitán című darabját, két évvel később pedig az Álomkommandót, mely egy

náci koncentrációs táborban játszódik és nyilvánvaló utalásokat tartalmazott a román diktatúrára vonatkozóan. Kürti véleménye, hogy ezek a darabok tovább növelték a két ország közötti feszültséget és az erdélyiség, az erdélyiek "ünneplésével" tovább segítették a nemzeti identitás (újra)építését. Ugyanakkor mások, akiknek a neve az emigráns körökben vagy a nyugati médiumokban nem forgott, ezáltal háttérbe szorultak.

A rezsim sok magyar művészbent kényszerített szolgamunkára, vagy kivándorlásra. Az öngyilkosság vagy a pszichikai összeomlása sem volt ismeretlen a magyar értelmiség körében. Kérdés, hogy ezek vajon a magyarok nemzeti félelmének vagy a román kormány asszimilációs intézkedéseinek köszönhetőek. Mindezek révén Romániával és az Erdéllyel kapcsolatos távolságérzetet állami szinten is erősítették és itt van jelentős különbség az Edwin Ardener által használt távoli vidékek (remote areas as cultural concepts) fogalma között, hiszen az ő olvasatában a távolság ezen vidékekkel kapcsolatban kívülről kreálódik, elsősorban a hozzá tartozó kulturális központ által. A nyolcvanas években Budapestről nézve Erdély valóságosan is távoli helyként pozícionálódott. A román vezetés vízumkövetelményeivel, az utazások megszűnésével, a beutazók szigorú megfigyelésével Erdélyt még távolabbi helyé tette (mint az a nacionalista, idealista nemzeti diskurzusból következne).

Ekkorra a magyar nemzeti öntudat felül emelkedett a politikai határokon és az évtized legjelentősebb dolga az volt, hogy a magyar nemzeti egységet állampolgárság és államhatárok figyelmen kívül hagyásával képzelte el (?). A magyar kormány hajthatatlanságát az erdélyi magyar kisebbség kapcsán mi sem mutatja jobban mint a Magyar Intézet egyik tagjának nyilatkozata. Az intézetet a magyar

folyamatok és a nemzeti elit mindennapos kritikája miatt a magyar külügyminiszternek lépnie kellett és elítélte a Ceausescu-vezetés terveit, melyek között nagy agrár centrumok kialakítása, az erdélyi falvak konszolidálása, az erdélyi magyar örökség megsemmisítése szerepelt. Engedve a nemzetközi és belpolitikai nyomásnak 1988-ban Ceausescu és Grósz Károly Aradon találkozott. Az 1976-os Debrecen, Nagyvárad találkozót követően ez volt az első államközi találkozó. Inkább komédiába illő volt az esemény és nem is született megoldás, egyezmény baráti együttműködés ügyében a román állam kisebbségpolitikáját vagy a magyar állam be nem avatkozását illetően. Ugyanakkor ez a komikus intermezó inkább megerősítette a létező tévhiteket és a két vezetés között lévő feszültséget. Ami egyértelművé vált, hogy a két vezetés nem törekszik a problémák megoldására. Az egyégetőbb etnikai problémáról nem esett szó, kerülték a romániai állami nacionalizmus és a párhuzamosan erősödő erdélyi és anyaországi magyar nemzeti öntudat problémakörét. Ehelyett visszatértek a marxista-leninista ideológia demagógiáihoz és lényegében engedték, hogy a vádaskodás, a múlt állandó felemlegetése révén az ellenségeskedés tovább folytatódjon és ne a valós problémákkal foglalkozzanak az emberek.

Ebben a miliőben a magyarországi ellenzék képes volt nyomást gyakorolni a magyar kormányra, hogy az fellepjem a határon túli magyarok jogkövetelése mellett. Az írókat, költőket, filmeseket, egyetemi tanárokat is tagjai között tudó Demokrata Fórum egyik központi ügye volt az Erdély kérdés. '88 nyarán több tüntetésre is sor került a román nagykövetségek előtt több európai nagyvárosban, sőt Washingtonban is. A legnagyobb Budapesten volt, ahol is tízezrek vonultak fel erdélyi városok és falvak nevét tartalmazó

„A nyolcvanas években Budapestről nézve Erdély valóságosan is távoli helyként pozícionálódott”

kormány állította fel, hogy a szomszédos országokban élő magyar szórvánnyal foglalkozzon. (Institute of Hungarology): „A magyar állam és társadalom elismeri a jelenkori helyzetet és a határok sérthetlenségét elfogadja. Ugyanakkor tekintettel van a határon túli magyarokra, mint a magyar nemzeti kultúra szerves komponensére, és természetes jellel segíti a tízenegy százados adminisztrációs, mentális stb. kötelek fenntartását.”

A román vezetés haragja ellenére a nemzeti identitás megerősítése, a nemzeti egység megteremtése (?) lassan, de biztosan végbent az értelmiség, az elit munkája révén, Budapesten, Erdélyben és a nyugati szórványban. A közösségi öntudat és az erdélyi magyarság iránti szolidaritás érezhetően emelkedett és a növekvő értelmiségi kivándorlás révén nyomás nehezedett a magyar kormányra, hogy komoly lépéseket tegyen az erdélyi magyar kultúra és az emberi jogok megvédése érdekében. Nem volt visszaút! A belpolitikai

táblákat tartva és a Ceausescu rezsim bulldózer politikája ellen tüntettek. A román válasz gyors és kemény volt, néhány nap múlva a kolozsvári magyar nagykövetségnek 48 órát adtak, hogy pakoljanak és elhagyják az országot.

A szerző véleménye szerint két szervezetnek nagy fontossága volt abban, hogy egy újfajta magyar identitás és erdélyi magyar identitás jött létre a nyolcvanas években, mely nagymértékben befolyásolta a magyar-román és a román-amerikai kapcsolatokat: The American-Transylvanian Federation és a Hungarian Human Rights Committee. Az Amerikai Erdély Szövetség 1930-60 között politikailag aktív egyéneket egyesített, aki a trianoni döntéssel elszakított országrészek magyarságával szembeni atrocitások ellen emelték fel a hangjukat.

folytatjuk

„Verecke híres útján almazöld Trabantban” - Kortárs költők önvallomása útkeresésről, hazaszeretetről, mesterekről

ORBÁN JÁNOS DÉNES: VERECKE HÍRES ÚTJÁN, ÁT KOC-SÁRDON

Az 1973-as születésű Orbán János Dénes költeményének címe azonnal eszünkbe juttatja a „gőgös” Ady dacos-büszke művét. Az összecsengés nem is alaptalan.

„*Verecke híres útján zöld Trabanttal*”- így kezdődik a vers, s azt gondolom, nekünk magyaroknak sokkal többet mond a szép tájon át-püfögő Trabant képe: groteszk és szomorú egy időben. „alig ötvennel kavarom a port”, vagyis hiába szeretne gyorsabban haladni, nincs módja, lehetősége rá: itt még ez a tempó. Mintha helyzetjelentést kapnánk az utazásról, a látványos ábrázolás lehetővé teszi, hogy pontosan elképzeljük a körülményeket.

„*Rivall a rádióból az újmagyar dal/ az ólmos benzín füstje áthatolt/ a zárt ablakon*” A környezeti elemek felsorolása után érzelmi beszámoló következik. Beszúrja az események közé a gyors önvallomást. Megtudjuk, hogy magától nem, csak valamilyen külső kiváltó ok miatt képes könnyezni, miközben pontosan érzi, tudja, hogy volna miért.

„*holott mindég mindenről elmaradtam/ mi megható, s lekemnek szárnyakat ad*” Mi más inspirálhatna egy költőt, ha nem a mestere vagy a múzsája? A panasz azért születik, mert kirekesztettnek, kevesebbnek érzi magát. Mesterért és múzsáért sóvárog.

A csillagokkal szétagolt vers következő szakaszában ismétléssel teszi erősebbé a belső gondolatfolyamot. „*Ki mindig és mindenről elmaradtam, / a múltból élek, mit nem éltem át*” (Hiszen most is egy korábbi verset kell használnia. A

Orbán János Dénes

múltból kénytelen meríteni.)

A tanítvány és haza szavak külön-külön sorba kerülnek, s ez még hangsúlyosabbá teszi a mondanivalót. Egy időben keresi mesterét és tanítványát, érezve, hogy már neki is van mit átadnia, de persze tanulnia is kell még. Felsorolásában az utolsó, de legfontosabb küldetés a hazakeresés vágya. Ez a sóhaj nyitott is marad, nem fejezi be a gondolatot. (Úgyis értjük, hogy miről van szó.) Az önmarcangoló gondolkodás itt megszakad. Ismét a cselekvés képeit látjuk. „*S míg poroszkálok ötvennel, kortudatlan*”.

A táj varázsa és az Ady vers

felidézése egyfajta időutazáshoz hasonlít. Szomorkodását azzal állítja le, hogy megnyugtatja magát: „*ha nem lelek, / még épp elég utam van.*”

A vers harmadik részében változik a helyszín. Kocsárdon járunk, ahol „az út bizonytalan”, s máris ott vagyunk a Nagycsütörtök című vers sodrásában. (Összekapcsolódik a kis brummogó autó elromlásától való félelem azzal a rettegő várakozással, amit Dzsida Jenő élt át.) Csak ebben a helyzetben nem a vonatra, hanem a szerelőre kell(ene) várni. „*Napokig késhet nem várt érkezésem*” ellentétével saját jelentéktelenségét fejezi ki a költő, melyet a „*nem néz senki rám*” tagadó szó szerkezettel, s a füledt *hall*-képevel erősít. Aztán mégis bagatellizálni kénytelen saját rettegését elődjéhez képest. Neki a rádió elhallgatása lehet katasztrófa, mely kétféle értelmet hordoz: „csak” újmagyar dalt nem fog hallani, vagy esetleg lemarad a hírekről, a nagyvilág eseményeiről. Tehát ha úgy vesszük, minden kor-nak megvan a saját maga félnivalója. (Nagy a rohanás, a pörgés, könnyen kimaradhatunk valamiből. S ide akkor máris visszakapcsolható a 2. rész első sora: „ki mindig és mindenről

S ha összevetjük az eredeti versekkel, ez látható:

Ady		Orbán
Verecke híres útján jöttem én	VERECKE	Verecke híres útján
Ösmagyar dall rivall	DAL	újmagyar dal
új időknek új dalaival	ÓLOM	ólmos benzín (ez már nem a barbár kor, ez már a modern világ)
fülembe forró ólmot öntsetek	SÍRÁS	akaratlan fakadt a könny
szabad-e sírnom		
Dsida		Orbán
Kocsárdi váróterem	HELYSZÍN	kocsárd felé úton, koszos motel
6 óra késés	IDŐTARTAM	napokig késhet
tompa borzalom, mély állati félelem	ÉRZÉSEK	szorongás, szörnyű félelem
lopózó ellenség	FÉLELEM OKA	lemerülő rádió

elmaradtam”)

A vers zárásaként megállítja az önmérsztő gondolatfolyamot.

„És most csak eddig/ És Wagner maszka nélkül” Nincs titkolózás se, őszinte volt velünk - olvasókkal. Szeretne egyszer majd mindent elmondani, de most elég ennyi. Ideje cselekedni. Visszanézni? Lehet, de csak akkor, ha tanulunk belőle, s jól használjuk fel elődeink tapasztalatait.

Milyen is volt az első rész? Kedves, könnyed rímfaragás Ady-mintára, Ady „tanítványaként”. A második részben az érzések kerülnek előtérbe, hogy aztán újra a cselekvés vegye át a szerepet. Az utolsó részben megcsillan a remény, hogy lesz miről, lesz kinek mesélni, de azon nyomban vissza is kényszeríti a költő magát a jelenbe. (S eszembe is jut rögtön a másik Ady-vers: A Hortobágy poétája)

Összesítve láthatjuk, milyen kevés jelzővel és milyen sok igével játszik az alkotó. Ettől lesz mozgalmas a mű. (Külön érdekesség a szakaszokon belüli igeidőváltás: hol múltból jelenre, hol jelenről múltba ugrik.) Mitől hatásos a vers? Egyrészt a tartalma miatt, hiszen érdekes, amit el akar mondani nekünk. Emellett persze a felhasznált versek is plusz erőt adnak neki.

Miért tetszett a mű? Az összefonódások miatt: a múlt és a jelen költészete kiegészíti, továbbblendíti egymást. Összeillik a régi és az új. Nem kegyelelsértő a mód, ahogy az eredeti verseket felhasználja. A képisége miatt is kedves számomra; hiszen szinte látom, ahogy halad az úton, s közben hangosan gondolkodik. A vers dallama picit pimasz, picit önsajnálathoz merülő, de mégis a saját útját járó modern költő hangja, véleménye, gondolatai.

LÁSZLÓ NOÉMI: KOLOZSVÁR

A költőnő szintén 1973-as születésű, a Babes-Boyai Egyetem növendéke

volt. 5 verseskötete jelent ezidáig meg.

A Kolozsvár című vers egy tűnődő kérdéssel indul: **„Mi is történhetett, hogy itt maradtam?”** E kérdés tovább gyűrűzik és elfoglalja az első versszakot. Erős sodrású felsorolással érzékelteti a sok élményt, a sok látnivalót, ami várhatott volna rá. **„körhinta, metró, fürdő, katedrális”** Ezen szavakkal valóban a szédítő, folytonos pörgésben élő metropoliszokat juttatja eszünkbe. A feltett kérdésre pedig már itt az első strófa végén választ kapunk egy hangulatos mondat által. Megértjük, hogy a nyugalom, a szeretet az oka a maradásnak. (Milyen kedves szavak, s milyen pontosan átadják a város hangulatát!) **„hársfaillat hosszú alkonyatban”**

Következik egy újabb hosszú, egész strófán átívelő kérdés. **„Mi is történt veled s velem, / hogy nem rohantam más várak falához”**

A várostól, melyre élőlényként tekint - persze nem vár feleletet. Ő maga mondja el kettejük titkát: nem rohantam - mert fölfogtál. Ennél nagyobb elismerés nem is hangozhatna el, hogy biztonságban érzi magát

László Noémi

got sugároznak a felsorolás képei. Ellentétet is találunk: hűs hely - tűző napsütés.

A záró strófában önmagáról beszél: **„Mi voltam én?”** A jelzők és a költői képek játékaival fejti ki, hogyan

„...a múlt és a jelen költészete kiegészíti, továbbblendíti egymást. Összeillik a régi és az új.”

Kolozsvárott.

A harmadik versszak négy sora négy kérdésre bomlik. **„Mi voltál?”** - kérdezi a költőnő, és kérdésekbe ágyazva meg is válaszolja a rövid felvetést. Különleges és szép költői kép az **„Időm tengerén a bója”** szerkezet, amely egyszerre tudja ábrázolni a hánykolódó élet nehézségeit, a stabilitást, a változások elkerülhetetlenségét.

Felsorolások, kérdések és válaszok játékaival éri el azt a hatást a versben, mely egyszerű és mégis erős. Állandóságot, menedéket, biztonsá-

érezte magát: **„vergődő, vak madár / borzasan csüngő tüskeág”** A megszemélyesítés viszi tovább a gondolatot: **„összefonad két karod fölöttem”**

A zárás szavai kifejezik a megnyugvást, a teljes odaadást, bizalmat: **„könnyű lettem, mint a hangszál.”** És minden megoldódott, minden a helyére került. Egyszerű a magyarázat, nem kell semmi más, csak ennyi.

Amikor szeretünk valakit / valamit, az olyan egyértelmű, hogy nem is kell hosszasan elemezni.

FEKETE VINCE: AZ ESŐVÁRÓK

Fekete Vince is a híres Babes-Boyai Egyetem növendéke. 1965-ben született Kézdivásárhelyen. Az esővárók című versének alcímében ott a pontos hely- és időmegjelölés. Versét Kányádi Sándornak ajánlja. Róla és a hozzá hasonló nagy tudású emberekről mesél a költő nekünk.

Az esővárás az indián faluk varázslatokban bővelkedő életét juttatja eszembe, ahol az esőszertartás után biztosak voltak annak megérkezésében. Valahol ezt tükrözi számomra a cím: a reménykeltő várakozást. De vajon mire várnak ebben a versben a szereplők? Megtudjuk-e pontosan? Nem biztos. Ez az alkotás azok közé tartozik, amelyeket igazán nem lehet elemezni. Vagy értjük, anélkül, hogy magyarázatot tudnánk adni rá, vagy nem. Vagy szeretjük azonnal, vagy talán sose lesz a miénk.

Már maga a cím is jelkép, az életet, a reményt, a megtisztulást fejezi ki. Mintha mesét olvasnánk, kedves, puha, szelíd, szomorú báj lengi be az egész művet.

A verset két részre tagolhatjuk. Az első részben a mesterek-esővárók életéről olvashatunk, a második részben az elmúlás fájdalma tükröződik. Rendkívül kedves és nagyon finom hatást elérő jelzők (bodros, párnás), valamint hangutánzó szavak (suhogó, lobogó) alapozzák meg a hangulatot- így indul a

Fekete Vince

vers első strófája.

A következő szakaszban csak két jelzőt (vérbeli, vérpiros), s csak két ígét találunk. (suhan, várakoznak). Egyik könnyed mozgást fejez ki, másik nyugalmat. Csak a jelző hasonlósága köti össze őket, így mutatva meg az összefonódást köztük. A mesterek kapcsolata az éggel már itt is nyilvánvalóvá válik, és birtokos raggal mutatkozik meg. (felhők)

A 3. strófa egyedüli jelzős szerkezete a „tisztá égből”. A következő mondat által minden lényeges információt megkapunk az Esőváró-Mesterekről, hiszen áldott ember az, aki az Úr tenyeréből ihat: **„a vizet nem pohárból isszák, hanem közvetlen a tiszta égből, az Úr kinyújtott tenyeréből.”**

A következő két versszak ellentéte viszi tovább a vers már amúgy is bravúrosan megalapozott lendületét. A boldog esőváró és a szomorú esőváró jellemzése következik. Hasonlat (hull az eső, mint a kéve), hangutánzó szavak sorban egymás után: (suhog, sistereg, szakad). Majd pedig az ellentét másik része erős költői képekkel: **„kiég belőlük a lélek”**. Nem látnak, nem tudnak beszélni: **„szemüket, szájukat betömi a por”**. Vagyis egyik véglet sem jó nekik, se a túl forró, se a túl hideg.

Majd tovább hömpölyög a mesészerű történet. Szinte látjuk az Esővárót, ahogy boldogan üldögél a **„lenge vízben”**, s **„haja fénylik, mint a hab.”** A **„legboldogabb”** jelző kétszer is szerepel a szakaszon belül. Érthetjük: ez valóban az igazi öröm számukra.

Ehhez a már-már mennyei boldogsághoz képest hatalmas ellentétet ébresztő témaváltással fejeződik be a vers. Nehéz szembenézni a jövővel, nehéz gondolni az elmúlásra. Nem is lehet pontosan szavakba önteni, s ilyenkor szerencsés a költő, aki finom szavakkal, jelző, módhatározó segítségével megelégszik azzal, hogy csak körbeírja, majd lezárja ezt a fájó

képet: **„végeképp tovatűnnek”**.

Érdekességnek néhány sor az „eredeti” versből, magától Kányádi Sándortól, az Esőleső címűből: „szomorú az esőleső, mert eső semerről se jó”; „dörren az ég, jön az eső, jókedvű az esőleső”

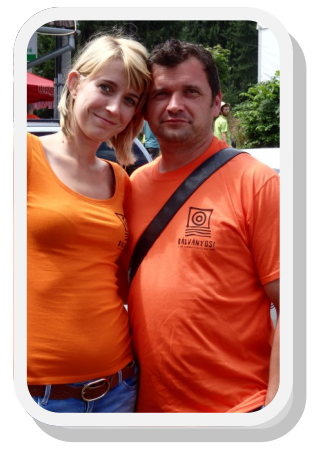
Milyen az esőváró Kányádi versében? Érdeklődő, titokzatos. Figyeli a természetet, elgondolkodik a titkain. Műveiben remekül ötvözi össze természet eseményeit azzal a mondanivalóval, amit önmagában – egyenesen, őszintén- nem mondhatna el.

Mit mondhatnék még? Talán, hogy mit éreztem. Az esővárókból tisztelet, szeretet, nagyrabecsülés sugárzik, László Noémi verséből a város őszinte szeretete, A Verecke híres útján-ból az ősök tisztelete mellett egy érdekes összecsatolás –múlt és jelen egyidejűségének- részese lehettem. Megszerettem mindhárom Alkotást (így nagybetűvel)!

S ha megoszthatok egy kulisszatitkot így zárásnak, akkor bevallom, hogy a Verecke útján című vers volt az első, melyet párszor elolvasva elemezni kezdtem. Utána a Kolozsvár következett, végül az Esővárók-melyet már korábban is volt szerencsém olvasni, de most órákat ültem előtte, mire megszületett belőle ez a néhány sor a cikkhez.

Szerencsés a cikkíró- ezt is bevallhatom, mert mindig kap valamit ő is. Nem csak azért, mert megismerhet újabb verseket, hanem mert joga és kötelessége megpróbálni a költő bőrébe bújni.

De legfőképpen azért vagyok szerencsés, mert a fentebbi versek szép pillanatok okoztak olvasás közben is, majd a cikk írásakor is. Elfejtettem kicsit, hogy hol vagyok, hogy messze vagyok. Csak a versek voltak és én. Egy mágikus körön belül. És még valami: „A versek pedig mindig, mindenhol ott lehetnek az emberrel, hűséges egy valamik.”CS.A.

„Egyetlen embert sem ismerhetek igazán, amíg nem tudom róla, hogy szereti-e az édesanyját és a szülőföldjét.”

Beke György—Barangolások Erdélyben

„Etéd a világ vége s onnan Siklód hét kilométer!”

- mondta az etédi gumijavító, a küsmödi defekt után. Elhagyott, eltörött patkószegeken és élesre csiszolódott kövek között lavírozva, cigánypaloták árnyékában és kúriásított faluvéggel a hátunk mögött dicegve-döcögve kaptattunk fel a siklódi úton. Persze a Korond-Atyha-Etéd út se négyásos sztráda, de ez még rátett egy lapáttal az élvezetre, a Sóvidék gyönyörű, barátságos tája azonban kárpótolja az embert. (A Sóvidék tanulmányozásához ajánlom: Dr. Szekeres-Lukács Sándor: Kodáros kincsei, Székelyudvarhely, 2002).

A faluba érve a harangtoronyba vezetett, ahol igazán impozáns látványban lehetett részünk

s nemsokára a tiszteletes úr szavai által meg-elevenedett a falu jelene is... mennyit beszélhettünk volna még, de mennyit, a Kós Károly tervei alapján épült templom falai között. Az út és Siklód meglátogatása mindenesetre nem kisgyermeknek való nyári felüdülés, a pusztulás és a térképről való radiózás pedig remélhetőleg megállítható (a Mária-úton záródokoló remélhetőleg segítenek egy kicsit: www.mariaut.hu). Kinek van 3-4 millió forintja egy siklódi telekre? Nyilván sok embernek, akkor meg mi a probléma. Be kell népesíteni, hogy újra bál legyen Siklódon: „Nem a lófuttatásról jön, hanem az állomásról, és Vár-Siklódra utazik Laczók Jenőékhez, hol a verseny után nagy összejövétel lesz és este bál.” (Bánffy Miklós: Megszámláltattál—Erdély trilógia 1. rész)

No persze nem mindjárt az első nap kínoztam meg a társaságot a „hegyeszúrt faluval”, a Sóvidék eme gyöngyszemével – bár Székelykeresztúr felől kiváló az út Etédig s onnan az a kicsi hepehupa, vízfolyás kibítható.

Mivel is kezdtünk? Terepjáróval a Madarasi-Hargitára, tudniillik éppen épülőfélben volt az út Ivóból felazon, autók a Széchenyi Zsigmond „emléksziklánál” hagyva és neki a szent hegynek, a friss aszfalt, s a munkások kerülgetésével. Megjárva a hegycsúcot izletes túróspuliszka-ebéd és az a jóleső érzés, ahogy a táj elkezd az emlékezetünkbe vésődni.

De meg kell nézni a másik oldalt is és Hargitafürdőről fel kell kapaszkodni a Csicsói-Hargitára is. Úgy is lett. Nem könnyű, de rendkívüli érzés mikor a csúszós sziklán, áfonyarengetegen át vezető keskeny ösvényeken felér az ember a toronyhoz, ahol Andris barátom kilenc hónapig katonáskodott. Történetei újra és újra lenyűgöznek, nagyon közel érzi magához ezt a tájat és ott-

honosan is mozog ebben a környezetben... Az ég elsötétedik s olyan zuhét kapunk, hogy ihaj, szó szerint menekülés le a hegyről, bőrig ázva, ugyanakkor felfrissülve érkezünk le az Úz Bence menedékházba, mely rendeltetését tökéletesen betöltve kiszolgálja a hegyet járt, csurom vizes vándort.

Zeteváralján leng Erdély legnagyobb székely zászlója s egy-két portán is megjelent már a kék-arany lobogó, jóleső és felemás érzések keverednek az emberben. Nyilvánvalóan átmeneti helyzetben vagyunk, most szükséges kitűzni a lobogót, hiszen sokszor a székelység maga, történelme, eredete kérdőjeleződik meg. Ebben a kérdőjelekkel teletűzdelt korszakban bizony létfontosságú, hogy ne csak a közösségi megmozdulásokon, ünnepek alkalmával, hanem az egyének szintjén is jelezzük, igenis él egy magyar népcsoport távol az anyaországtól, aki jogot formál arra, hogy mindennapjait közvetlenül érintő,

legfontosabb dolgokban saját maga dönthessen. Micsoda tájat adott az Isten ennek a népnek...Ivó, Zeteváralja, Sikaszó, Varság stb. Hol autóval, hol lovasszekérrel, hol gyalogszerrel megyünk szánkban a reggeli orda s a rókagombás rántotta íze, ízleljük a források vizét, szívjuk a gyanta illatát, óriási vargányák és galócák mindenfelé, zibog az Ivó, a Sűgő, a Küküllő, nem csoda, hogy szentimentálissá válnak annyian...

Mennyi történet még, ami csak a miénk, s mennyi aminek hatása kell legyen szűkebb és tágabb környezetünkre. Zsindelyfaragás Varságban a vízimalomnál Bálint Vencel bácsival („Lisztben születtem, lisztben is halok meg!”): „mire legközelebb jönnek már szép zsindely lesz a malmon, ahogy valamikor” (s már látom is, hogy elkészült a tető—ó áldott internetkor).A malom vízkereke haldan Sütő Andrásé volt itt Sikaszónál...Aztán émelyítő zsendice kóstolás az esztenában, Csorgó-kő, pisztrángos tavak, sós dézsa, Mózsai bácsi, akit megkergetett a medve; - Mikor is volt az te Mózsai? - Vagy tíz év!

CSA

Nem jártam még a Reménység Szigetén, ideje volt ellátogatni az Erdélyi Gyülekezet központjába. A Budapesti Székely Kör, Ferencz Vilmos vezetésével a Mádéfalvi Veszedelem 250. évfordulóján a Bukovinából elszármazott és a történelmi fordulatok szerint át-és áttelepített székelyek tiszteletére szervezte a két napos rendezvényt.

Autonómia-kerekasztal

A vasárnapi istentiszteleten Zalatnay István, a Gyülekezet vezető lelkésze, a közösségek fontosságára hívta fel a figyelmet, kiemelve azt, hogy nem csak az egyes embernek, hanem a családoknak, a közösségeknek is van emlékezete. A közös múlt – és ezt már én teszem hozzá – nem csupán összeköti a család, a kisebb-nagyobb közösség, a nemzet tagjait, hanem elvárásokat is támaszt feléjük, és felelősséget is ró rájuk.

A gyönyörű, verőfényes vasárnap nagyon kevés fiatal látogatót, érdeklődőt láttam. Hol vannak? Éreznek-e valamit ebből a kötelességből? Azt hiszem ez a legnagyobb kihívása ezeknek a találkozóknak és a találkozók között, a hétköznapi munkálkodó kulturális és hagyományörző köröknek: úgy adni tovább a stafétát, hogy az ne erőszakos, kényszerítő örökítés legyen, hanem az örökösök részéről minél nagyobb belső ösztönző erővel párosuljon.

Délben került sor az általam nagyon várt kerekasztal-beszélgetésre. A felszólalók (Izsák Balázs, a Székely Nemzeti Tanács elnöke; Potápi Árpád János nemzetpolitikaiért felelős államtitkár, a Nemzeti Összetartozás Bizottság volt elnöke; György-Mózes Árpád, a Székelyföldért Társaság elnöke; Csóti György, országgyűlési képviselő, Kalmár Ferenc, KDNP-szakértő; Szekeeres Lukács Sándor, az EKOSZ elnöke; Hévízi Józsa, az Erdélyi Szövetség elnöke) egyenként is igen fontos részleteket emeltek ki és bizakodásra (nem elbizakodásra) okot adó megállapításokat tettek. Én most csupán néhány fontos alapvetést emelek ki.

A székelyföldi autonómia elméleti megalapozása megtörtént, a dolgos és veritékes munka időszaka van. Kulcsfontosságú például, hogy a székelyföldi önkormányzatok

mindegyike határozatban rögzítse, hogy támogatja a területi önrendelkezést. Az ún. Kalmár-jelentés révén az uniós joggyakorlatban is új idők jöhetnek és remélhetőleg nem sokáig intézhető el olyan könnyedén a dolog a román fél részéről, úgy, mint azt Oana-Maria Brâncoveanu, miniszterelnökségi titkársági igazgató tette a Székely Szabadság Napi Kiáltványra adott válaszában: „...Romániának nincs semmiféle, az európai jogon alapuló kötelezettsége arra nézve, hogy módosítsa a belső közigazgatási szervezését és hogy etnikai, kulturális vagy történelmi szempontok alapján hozzon létre területi-közigazgatási egységeket.”

A Kalmár-jelentés nagy érdeme éppen az, hogy deklarálja: gazdasági érdekek nem előzhetnek meg etnikai, kulturális szempontokat például egy közigazgatási átszervezés kapcsán – hogy is előzhetnék meg? Ezzel az EU saját „Egység a sokféleségben” (United in diversity; Unitate în diversitate; Unie dans la diversité stb.) alapelvét (jelmondatát) tagadná meg. Nagyon hasznos volna, ha az anyaország minél több településén, Erdélyben pedig faluról falura, városról városra járna egy ilyen autonómia-kerekasztal, hogy tisztuljon a kép és a félelmet, értetlenséget, érdektelenséget az optimizmus, a jövőbe vetett hit, az elérhető legnagyobb egység iránti igény és a célt ért való tenni akarás váltsa fel.

A nap házigazdája, Sebestyén István népművész és mesemondó volt, aki a konferálás mellett, szokásához híven, egy-egy frappáns történetével mindegyre megörvendezettte a közönséget. Lévé maga is bukovinai székely származású (bár az államtitkár szerint valaki a „származású” megjelölés nem éppen helytálló, valaki vagy az, vagy nem az – meghagyva azt az egyéni szabadságot, hogy bizonyos korlátok között az identitás, mondjuk a nemzeti, közösségi identitás szabadon választható) bizonyára nagyszerű érzés töltötte el, amikor Kóka Rozália átvette a bukovinai székelyek, frissen elkészült, címerzászlóját.

Meister Évával sem találkoztam korábban, olvastam róla és nagyon kíváncsi voltam műsorára. „Ez a világ, olyan világ...” címmel, erdélyi írók, költők műveit szólaltatta meg, dalokkal és dalrészletekkel még izgalmasabbá téve az összeállítást. Rendkívüli elszántság és küldetésstudat párosul karizmatikus egyéniségéhez, igazi élmény őt hallgatni.

A délután folyamán érdeklődve hallgattam Tamás Menyhért József Attila-díjas író, költő előadását. 1940-ben a bukovinai Hadikfalván születni, nem ígérkezett könnyű élet.

Meister Éva

Kocsis István – és meg kell jegyezni, hogy írói munkásságát nem ismerem – szakrális királyságról tartott előadást értettem és még sem értettem, mindenesetre jelenlegi tudásom alapján, bár erősen vonz az ideál, szkepticismusom erős. Túl sok mindenben akarjuk a magyar géniust és a magyar primátust igazolni.

A nap végén még Dévai Nagy Kamilla és növendékei énekeltek gyönyörű dalokat és nagyon szép műsort adott a Monori Strázsa Néptáncgyűttes (végre a fiatalok), akik megmutatták, hogy a körülmények, ha akarat és tudás van, akkor másodlagosak: a színpad kicsi volt, így parkoló autók előtt, az úttesten ropták a táncot.

Monori Strázsa

No és ki ne hagyjam, a Romanika Kiadó vezetőjét, Horváth Zoltán Györgyöt, aki csodálatos könyveivel volt jelen, hasonlóan Bakó Annamáriához, akinél kuriózumok sokaságát találja meg az ember.

Kívánom a Székely Körnek, hogy legyen ereje és lehetősége jövőre is megrendezni Szent László-napi találkozóját.

CSA

Pap Gy. László: Unitárius költők Erdélyben—Szabédi Székely László

Gondolatok Szabédi lírai munkássága kapcsán

Pályakezdő korszaka a húszas évek derekára teendő. Ekkor született költeményeit még belső bizonytalanság jellemezte, amely abból következett, hogy nem tudta még ellentmondásmentesen kifejezni erősen intellektuális költői mondanivalóját azokkal a hagyományos zárt lírai formákkal, amelyekkel próbálkozott –mondják a szakemberek. Költeményei a világ zajától elforduló és elvont emberi tartalmakat kereső polgári humanistáról tanúsítottak.

Valahogy nekem túl negatívan hangzik ez a megállapítás, ami akár elfogadható is abban az esetben, ha arra gondolunk, hogy minden irodalmár esetében van egy kezdési időszak, melyben észrevehetően kimutathatók a stílus és forma keresése. Adott személyek esetében az is előfordulhat, hogy magasabb intellektusi műveltségű költők esetében nem áll rendelkezésre megfelelő stílusforma annak érdekében, hogy kellőképpen érzékeltesse. Nekem viszont az a véleményem, hogy további kérdéseket fogalmazhatunk azzal kapcsolatban, hogy mi is volt az igazság a kezdeti szakaszra vonatkozóan.

Azt is olvastam a költőről, hogy önálló hangját a harmincas évek verseiben találta meg, melyekben továbbra is szeretettel alkalmazta a rímet és a zenei ritmust. A népdalok és népballadák hangvitele is megjelenik némelykor, s bár ez bizonyos mértékben fellazulást eredményezhetne, mégis tapasztalható, hogy a hangsúly inkább a versek mondanivalójában található. Kritikusai hangoztatják, hogy a harmincas évek verseiben fokozottan előtérbe helyezhető magányossága és elzárkózása, ami miatt a versekre is komor hangulat vetődik. Visszatérő motívumként jelenik meg a fájdalom és a bánat, mely elvont, személytelen arcával felismerhetetlen marad, s így nem sikerül rábizonyítanunk a költőre. Ugyanakkor a költőt körülvevő „valóság” valamilyen bizonytalan ingoványként jelenik meg, ahol arra törekszik, hogy a felszínen maradjon. Amennyiben a költő életének egészét figyeljük, sőt a tragikus befejezést hangsúlyozzuk, akkor merőben ellentétes megjegyzést tehetünk, mint amit rábizonyítottak, hogy a felszínen maradás azt jelentette, hogy nem tud és nem is akar beleavatkozni a világ rendjének alakításába. Azért vitatkozom ezzel, mert legalább három példa van arra nézve, hogy alakítani kívánta ő is a társadalmat. Az első, hogy nem értett egyet, sőt tiltakozott a bécsi döntést követő eseményekkel kapcsolatban és egyszerűen rossznak tartotta a lángoló nemzetieskedést. A második tény abban látom, hogy beállt a kommunista pártba. Schol nem olvastam, hogy külső kényszer hatására tette volna. Valamilyen szinten hitt a

párt célkitűzéseiben. A harmadik pedig a magyar egyetem megszüntetésének ténye volt, ami miatt vonat elé vetette magát. Senki nem mondhatja, hogy öngyilkossági szándéka és tette nem minősül aktív beleavatkozásnak az élet alakításába. Az igaz, hogy a harmincas évek még távol voltak a nacionalista megmozdulásoktól, a kommunista szemlélet elterjedésétől, vagy éppen a magyarellenes megnyilvánulásoktól, de én határozottan állítom, hogy nem szabad ráerőltetnünk Szabédi Lászlóra egy bizonytalan ideológiai, nemzeti, társadalmi szemléletmódot, amikor már a teológián is félreérthetően ugyan, de tudatosan bizonyult a cselekedete. Elfogadom, hogy kortársai jellemzésében sokkal megfelelőbben jelenik meg a költő, mint a vallomások, leírások, a költőről szóló dolgozatokból megismert emberek tollából. Éppen ezért lehet bizonytalanság a világnézetében, kifele, vagy befelé fordulás a jellemző, írhat, közölhet gondolatokat velünk, nem bizonyos, hogy azonos jelentést hordoz azzal, melyet közöltek róla, vagy, amit ma kiolvassunk soraiból. Lássunk egy ilyen verset: Szabédi nagyrétén (1936).

Többször is figyelmesen olvastam a verset. Titokzatos gondolatok sorakoznak egymás után, s bár legtöbbjük sejteti, ami a költőben él, megfogalmazódott, de még nincs eszköze arra, hogy egyértelműen kimondja. Vagy talán nem is erről van szó, hanem enged bennünket a következtetésekre. Felnőttként kezel, vagy felnőtteknek fogalmazza a gyermeki csínytevést is, amikor a Napba hunyorog. Kijelöltem a sorban következő gondolatokat és ajánlom, hogy haladjunk végig ezeken!

/„Boldog vagyok kicsit / mert kínjaim kicsik, /fut a nagyja előlem;/ /múltam múltó agyrém,/ / szabédi Nagyrét/ kaphat már új erőre./ Életemet onnan/ kezdem el, ahonnan/ kiszültem belőle./” Ez a versszak még egyszer visszaköszön az utolsó előtti versszakban. Tudjuk, hogy az ismétléssel új hangsúlyt ad a költő annak a mondanivalónak, mely lapul, kandikál, vagy éppen kiabál a sorokban. Három gondolat köré csoportosítottam ennek a versszaknak a mondanivalóját. Az elsőben arról értesít bennünket, hogy kicsit boldog, mert kicsik a jelenbeli kínjai, sőt úgy tűnik, mintha a nagyja elszaladt volna előle, vagy legalábbis egy időre megkímélte volna ebben az időszakban. A második gondolatot azzal kezdem, hogy 1936-ban írta versét Szabédi László, tehát ennek ismeretében néz visszafelé és mondja, hogy múltja múltó agyrém. Gondoljuk csak el, ha tudatában lett volna a vers születésekor mindannak, ami még várt rá a későbbiekben, akkor miként nyilatkozott volna az agyrémmel teljes múltjáról? Hamarosan látni fogjuk, hogy a halál sötét gondolatai mennyire lelkében

élnék a költőnek! Ezt sugallja, amikor kimondja, hogy „a szabédi Nagyrét” még erőre kel, de neki semmi esélye erre. A harmadik gondolat máris feloldja a gyorsan támadt ellentétet bennünk, akik más véleményen vagyunk az életről és halálról. Egyszerűen feledtetni azt, amit korábban mondott és belevág abba a ténykedésbe, melyre már korábban is számítottunk. Megelőlegezi számunkra a történeti visszapillantást, hiszen onnan kezdő élete történetét, amikor „kiszületett” Szabédrol.

A következő két versszakot „őseinek” - űkeinek szenteli. Először nagyapját emlegeti, akiről mi tudjuk, hogy szabédi unitárius lelkész, sőt költő is volt ugyanakkor, akit Rédigér Gézának hívtak. Persze ez titkon marad a versben, de arról szól Szabédi, hogy „mindenüket” székely jogon örökölték. Nekem nehéz ebben az esetben részrehajlás nélkül ítélnem a hangsúlyt illetően. Mire gondolok, pontosan? Arra, hogy van valamilyen éle a versben levő mondanivalónak, amikor erről beszél: „kik évszázadokon/ által székely jogon/ öröklék mindenüket/ a nemesség szerző/ Mártontól, ki első/ ízben hordta nevüket.”/ Általában büszkék vagyunk székely származásunkra, ráadásul, még ha nemesi oklevéllel rendelkezünk! Ennek ellenére, mintha zavarná Szabédit ez a megkülönböztetett „figyelmesség” és rang. Nagyapja után édesapját említi az elődök között, akivel kapcsolatosan más hangnemet használ. A szükségéről beszél, ami arra kényszerítette édesapját, hogy eladja az örökölt vagyont. Hálás hangsúllyal említi, hogy hat gyermek

taníttatásáról gondoskodott, akiknek ládszám vásárolta a könyvet. A „pogány tudomány” kapcsán említi leánytestvérét, aki haláláig szomorú volt, és akinek távozását folyamhoz köti, valamint úgy nyilatkozik az eseményről, de főként az azt követő időszakról, mellyel, mintha szinte egyet értené: „Túl van a halálon, /de vajon sajnálom, /vagy irigylem? - nem tudom.” Számomra úgy tűnik, mintha valamilyen hétköznapi eseményt emlegetne, ami kellemetlen ugyan, de valahogy már megtörtént, vagyis elmúlt. Minden bizonnal szóra érdemes testvérei közül ennek a nőtestvérének elvesztése, akit nemcsak az esemény kedvéért említett, hanem azért is, hogy esetleg segítsünk a költőnek eldöntenie, hogy csakugyan sajnálja, vagy irigylit a testvérével történeteket. A „végkifejlet” (öngyilkosság) ismeretében elmondhatom, hogy valójában irigyltelte testvérét Szabédit!

Nem állítom, hogy megtörik a történet, de valamilyen szinten áthelyeződik a hangsúly. Vagyis a következő három versszakban a vasút veszi át a vezető szerepet. „Vasúti sín mellett/ jöttem idegennek/ egy idegen világra,” – mondja. Ennél már csak az lenne érdekesebb, ha valóban vasúti kocsi jön a világra és nem „vasúti sín mellett”. A sín tölti be, tehát a fontos szerepet életében: járda a talpa alatt és lehetőség, ami elviszi idegen városokba. Ez még mindig kevésnek bizonyul, mert arról beszél a továbbiakban, hogy messzire van szülőfalujától, vagyis nincs otthon, ennek ellenére mégis a családdal van, bár ahol tartózkodik útnak, vonatnak nyoma nincs, mégis folyamatosan úton van. Ezek a szerte cikázó gondolatok alig foghatók, kényseríthetők sorrendbe! Ettől függetlenül azt értem, amit értek a sorokból. Ami biztos, hogy távol van szülőföldjétől és mindenkitől, mégis mindenki és minden benne él a lelkében, vagyis a lehető legközelebb van hozzá. Ezek az újabb kapcsolatok, mint gondolat születik újra benne a felismerés a vasúton.

A következő két versszakban választ kapunk – bizonyos értelemben – arra is, amire szükségünk van, hiszen azt várjuk el a költőtől, hogy értsük, amit mondani akar nekünk. Megtudjuk, hogy 29 éves fejül írja nekünk az előbbieket, sőt ennyi idő alatt mindig fontos szerepet kapott életében a vas. „Utak és vasak” voltak jellemzők élet meghatározóiként és az már csak ráadás, hogy vonaton ül, míg nyakának feszül a kés pengéje. Feszült, idegtépő folyamat, melyben egy állandó veszély forrásával kell együtt élnie. Egyetlen óvatlan pillanat elegendő ahhoz, hogy sebet ejtsen a kés. Ebben csak az segítsen, ha ismernénk azt a személyt, aki kezében tartja a fenyegető eszközt.

Sejtésem támadt, hogy egy időre feledésbe merül a vas szerepe, de tévedésem nem tartott sokáig. Csupán addig, míg hozzáfogott a költő és szép játékba kezdett a szavakkal. Figyeljük meg: nyergelnek, vagyis terhelnek, nyargalok, vagyis rohangálok, ami kényszerűség terhe alatt történik. Aztán kimondja, amit bebizonyított évekként azelőtt a teológiai tanulmányai rendjén: „alattam üresség,/ felet-

tem üres ég,/ se mennyország, se pokol,/”. Sokan haragudtak annak idején Szabédi hitelensége miatt, de valószínű már akkor kimondta egyszerre, hogy számára egyik hely sem létezik, annak ellenére, hogy a mennyország előnyt jelent a szenvedéssel, kárhozattal teljes pokollal szemben. Sőt nem találtam párhuzamot földi szenvedései és pokoli terhei emlegetése között. Minden arról szól ugyan, hogy a világ bizonytalan, mint amilyenek látszik a vonatból. Nincs egyetlen biztonságos hely, ahol megállhatsz, mert „részeg a horizont” is és hozzá hasonló az egész világ. Időnként a táj ölébe szédül a költő, mint tette ezt Szabédon is ez alkalommal, de aztán csak rohan tovább a vonata. Ahogy ő fogalmaz: „ugat a/ morgó mozdonykutyá -/vonítanak a vonatok!”.

„Rimes csudarém” következik, melyet igék felsorolásával tesz hangsúlyossá. Érti, hogy az átfogó, életét behálózó rém olyan, mint a gyorsvonat, mely sorsa is lehet, mellyel szeretni időzni, vagyis „meghálni”, de szeretne ettől „megválni” is. Annak bizonyára tudatában volt, hogy egyszerre nem lehetséges mindkettő, vagy az összes felsorolás. A szavak játéka egyszerre komolyra fordul, hiszen ismét arról beszél, amiről nem érnek bennünket kellemes tapasztalatok, vagy érzések. Az öngyilkossági gondolatok közé keveri előbb szeretőjét, majd kedvesét, aki másé lett. Személytelen marad a kedves, aki tette miatt megérdemli, hogy szomorúvá váljon a későbbiek során, amikor tapasztalja, hogy akit elhagyott fékké vált a vonat fekete kerekei előtt. Mindezt pedig azért teszi, hogy megállítsa a gyors iramú szörnyet, mely magával ragadta és száguldani kíván vele egy életen át. Olyan gyorsá vált ez a rohanás, hogy egyszerűen megéje kerül a költő jövője. Úgy gondolom, hogy téved, aki bizonytalannak nevezi a költőt és tétovának, aki nem tudja, hogy merre tart száguldó élet-vonata. Nem akar messzire lenni a vasúttól akkor sem, amikor bekövetkezik a vég. Ezért mondja, hogy „hulljak, haljak híd alá”. Lassan lecsukódik a költő szeme és legott elalszik álmában. Ekkor észreveszi, hogy kiszaladt alóla a zakatoló szörnyeteg, s így kénytelen továbbhaladni nélküle. Ebben a pillanatban messzire gurultak a lokomotív kerekek, vagyis egyáltalán nincs szükség, de lehetőség sem arra, hogy lefékezze azokat.

„Rét! Rét! Ez a Nagyrét!” – kiáltja el magát a költő és mi is ráeszmélünk, hogy eddig magával ragadott a öltő gondolatvilága és egyáltalán nem érdekelt, hogy mikor érkezünk már a szabédi nagyrétre! Azt is megerősíti, hogy hazaérkezett. Nemcsak otthon van, hanem hanyatt fekszik a réten és úgy látja a csupa kéket és a többi. Az emlékekből elevedni kezd a gyermekkor csínye, de aztán későbbi erőteljes nevetéssé válik a Nap „csiklítása”. Abban megegyezhetünk, hogy nem a felhőtehenek ténye adta szájába az igazi nevetést, hanem valamilyen ifjúkori emlék. A nagy réti élmény második elemeként a költő az asszonyok rosz aratását mintázza. Nem tudom, hogy volt-e annak idején köz-

vetlen élménye az aratással kapcsolatosan, vagy nem, de úgy tűnik, mintha nem csak távoli szemlélője lett volna az eseménynek. Pillanatokon belül visszavezet a részeg látóhatár élményéhez, amikor arról beszél, hogy a réten is reng a határ. Sőt arra kér, hogy adjuk át magunkat az élménynek és együtt ittassunk meg, míg bennünket is felemel a nyár.

Nem repülünk és nem is részegeskedünk, hanem komolyan szembesülünk a gyermekkor valóságán keresztül azzal, ami valóságosan fogad. Valahogy nem azt látjuk, amire számítottunk. A régi ház részévé válik a gyermekjátéknak és szárnyra kel a tető. A visszajáró, költöző madár, a gölya ott van kitarotán a régi fészken, bár a tetőnek csak egyik része létezik már. Ők többen vannak a fészekben. Az egyik élelemkeresésre indul, míg a másik „komolyan” várakozik. Ebben a repül, a repül a... hangulatban előbb még azt hiszi a költő, hogy neki is sikerül visszarendezkednie gyermekkor játékába, de sajnos erről szó sem lehet, mert hamarosan elrepül a kedve az egész látványtól. A „repül a kecske” szótársítás alapján, repül a nyitott kapu, melyen ez alkalommal nem a költő repül ki, hanem a foszló (apadó) bú. S talán azért, mert végre kevesebb lesz az aggodalom, örül a szülőföld és a falu is. Nem csak a költő mondhatja el valamelyik faluról, hogy ugyan nem ott született, de szülőfaluja mégis az, vagy nincs jussa semmihez, azaz mégis magáénak tudja a vadvirágok szépségét. Maga és mindnyájuk megnyugtatására egy korábbi versszak ismétlésébe fog a költő, bár a vége felé közeledik „visszaemlékezésének”.

Az utolsó szakaszban a láncra vezet kutya példáján keresztül jellemzi meg egyszer érdecsébe kapaszkodó emlékeit. Elégedetlen a kutya, mert fogságban tartja a lánc és nyugtalan a költő, akiben vad táncot jár a fájdalom. Azt szeretné, ha végre ne volna benne ez a kutya!

A negyvenes évek első felében két pólus kristályosodott ki Szabédi Lászlóban: az elzárkózás és az elzárkózást feloldó kitaruklás. Ez az ellentmondás azzal magyarázható, hogy a verseiben most már nem annyira a bizonytalanokdás válik jellemzővé, hanem a körvonalazódó indokok. Ebben első rendű szerepet kapott a fasiszta rend elleni megnyilatkozásai. Köztudott, hogy a bécsi döntést követően román népdalokat gyűjtött (Bárai csujogatók), az Üdvözlégy szabadság c. költeményében fenntartásokkal fogadta az Erdélybe belépő magyar katonákat, arra intve őket, hogy ne váljanak „bosszúálló börtönőrökké”. Költeményei továbbra is bizonytalanságot és egyfajta pesszimizmust árasztanak, melyekről időnként úgy érezzük, hogy magukban foglalják a költő keserűségét és félelmét is. A modern líra egyik megrázó költeménye, Egy asszonyhoz, akit a fia fog meg ölni (1944). Ebben az esetben is arra volt szükségem, hogy többször elolvassam a verset, hogy megtaláljam a költő féltő hangját, mely többre mutat, mint a gyermeket szülő asszony. Vagyis valóban érzi a költemény-

ben az általános féltés, mely minden édesanya felé szól és melyből nem kivételek a fiak sem, akikké bármikor anyagyilkosok vál(hat)nak. A továbbiakban erről a költeményről szövegek néhány gondolatot:

A költő belevág a történetbe, mert nem a születés előtti fájdalommal kezd, hanem arra utal, hogy már most szoptatja gyermekét az asszony. Arra viszont emlékezteti, hogy míg karjaiban tartja gyermekét, nem jut eszébe a „vak öröm”, mely a fogantatáskor kerítette hatalmába. Vigyázni kell, mert a „bűnös anya” kifejezés rossz irányba terelheti gondolatainkat, s míg azon töprengünk, hogy még kinek az ágyában feküdt az anya, addig elfeledjük, hogy a nő abszolút bűnét emlegeti a költő (eredendő bűn). Tetszik a szójáték: „Ne bízz magodban jobban, mint magadban,” – mondja ezt az édesanyának, sőt arra figyelmezteti, hogy arra összpontosítson inkább, ami gyermekétől megvédheti őt. Kimondja a költő, amire nem vártunk, hogy vigyázzon az édesanya, mert meg fogja gyilkolni fia. A folyamat elkezdődött, hiszen mohón rátapadt az édesanya mellére, ahonnan szívja magába folyamatosan az „édes mérget” azért, hogy aztán benne sárrá változzon, majd ezzel az állandó mellszívással, egy sokkal rondább, rútabb alakot építsen fel. Vagyis ezzel teszi tönkre az édesanya testét, öregbítve, lefogysztva azt. Az édesanya gyermeke ártatlannak tűnik, többek közt, mint a kezdet, de ez törbe ne csalja az édesanyát. Úgy nézzen gyermekére, mint saját magára tükörben és ne feledje, hogy kívül áll szemben. Talán ez a megjegyzés arra is utal(hat), hogy tükörbe nézve benső titkok is kikíváncsoznak, melyek soha nem tartoztak a közvéleményre. Ebben az esetben viszont igen. Mindenkinek tudnia kell erről.

A továbbiakban a szolgálatra figyelmeztet a költő. Vagyis az édesanya álmatlan éjszakáira és nyugtalan nappalaira, melyekben időnként megüti kezével arcát a gyermeke és mindennek örül. Örvend a magzat annak, hogy máris kínozhatja édesanyját. Az első próbálkozások öröme is nyomban megmutatkozik, amikor minden valószínűség szerint felfedezi az édesanya, hogy gyermeke érti szavát. Sőt ez már bajnak is számít, mert ez azt is jelenti, hogy nemcsak tanítható a mag-

zat, hanem csábítható. Nyomban elővillan a szokványos ellentét a költő soraiban, amikor ismétli, hogy csecsemője, most emlőjén csüng, miközben „szép szavakkal babusgatja”, de jön majd olyan idő, amikor „ocsmány szitokkal illeti”.

Rosszul esik sokunknak, mert ilyent hallunk egy gyermekről, mert ilyent állít a költő a gyermekről, hogy édesanyja gyilkosává válik. Még az sem enyhít ezen az érzelmünkön, hogy ma még nem történik meg a cselekmény! Az édesanya még szomorúbb lehet, amikor hallja, hogy már amikor világra hozta gyermekét, akkor megszülte benne az anyagyilkost. Csak azért nem hajtja végre az „ítéletet”, mert most még édesanyja segítségére szorul. Aztán ismét kimondja a kezdeti megállapítást: „Ahogy a hulló csillag meg nem áll, úgy nem kerül el téged az ítélet”, vagyis a halál.

Olyan érzésem támadt hirtelen, mintha más hangulatot venne a költemény. Vagyis mintha minden jóra fordulna és a korábbtól eltérően, valami menthetné az édesanyát, és ha másként nem, akkor valamilyen büntetés kapcsán megváltozásra bírná a gyermeket, arra ösztökélné, hogy végre elálljon anyagyilkos szándékától. Tanácsolja ugya-

nis a költő az édesanyának, hogy hívasson kovácsokat, készítesse vasláncokat, ívasson kőműveseket, akikkel építtessen kőfalakat és mély kutakat. Láncra verve zárják el a fiút, ahol kígyó és béka legyen az eledele. Az édesanya kenyéren és vízen bőjtöljön, de közben imádkozzon fiáért. Aztán jön a megállapítás, hogy semmi haszna az előbbieknak, mert a kezéről leesik a vas, leroskad minden épített fal, megszűnik a varázslat is, mely addig féken tartotta gyermekét, akinek „szájából akkor felüvölt az állat”, szeméből pedig elővillan a vad.

A vers végül úgy zárul, ahogy azt eltervezte a költő. Nincs semmi, ami meggátolhatná a fiút terve véghezvitelében. Anyagyilkossá válik, amikor életét veszi édesanyjának, levölve őt, mint egy állatot. Nincs érzete sem a megbánásnak, vagy együttérzésnek. Kegyeletből sem történik az, hogy végül gödröt ás a gyermek, melybe durván beledobja a testet, majd földet szór rá. Fejét viszont csóválja, amint egyre több vér folyik az édesanya szívéből, mely egyre vörösebbre festi a földet. Mennyi vért!

Debrecen, 2013. június 8.

Az Erdélyt Járók Közhasznú Egyesület működését és a Tisztás megjelenését a Nemzeti Együttműködési

Alap támogatja

**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

Az Erdélyt Járók Közhasznú Egyesület negyedéves folyóirata

Kiadja: EJKE, 4032 Debrecen Vezér u. 23. IV/10.

Felelős szerkesztő: Csíki András

Lektor: Pap Gy. László

„Tisztás”